



Petja Aarnipuu, *Turun linna kerrottuna ja kertovana tilana*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura: Helsinki 2008. 252 s.

Petja Aarnipuun folkloristiikan väitöskirja Turun linnan kerronnasta on tuoreen näkökulman tarjoava kontribuutio tieteelliseen keskusteluun Suomen keskiaikaisen rakennusperinnön ja yleensä kulttuuriperinnön kokemisesta ja esittämisestä. Kulttuuriperintö ei muodostu itsestään, vaan se on tietoisten ja osin myös tiedostamattomien valintojen tulosta. Kun yhtäällä suojellaan, korjataan ja muistetaan, toisaalla puretaan, hävitetään ja unohdetaan. Kulttuuriperintöä määritellään ja arvioidaan jatkuvasti uudelleen ja sitä voi lähestyä, kokea ja tulkita lukemattomilla eri tavoilla. Toivottavasti Aarnipuun esittämät näkökulmat Turun linnan tulkintaan inspiroivat lukijoita tarkastelemaan niin keskiaikaista kuin muutakin rakennus- ja kulttuuriperintöä uusin silmin.

Tutkimuksen lähtökohtana on tilan kerronta ja kerronnallisuus: miten linna kerrotaan ja miten se kertoo sellaisena kuin se tällä hetkellä on. Aarnipuu käyttää rakentamista oivana metaforana. Tila on rakennettu kaikilla siitä tehdyillä kuvauksilla ja kertomuksilla. Samalla myös tilan rakentaminen on kerrontaa. Turun linnan kertojina ovat toimineet muun muassa historioitsijat, arkeologit, kirjailijat, linnan ja kaupungin oppaat, matkailuesitteiden kirjoittajat ja linnan restauroinneista vastanneet arkkitehdit. Linna on sekä kertomusten aihe että kerronnan väline. Koska Aarnipuu keskittyy lähinnä kirjalliseen ja arkkitehtoniseen kerrontaan (restauroinnit) sekä opastettuihin kiertokäynteihin, Turun linnan kertojiksi voisi hyvin lisätä valokuvaajat. Tätä monumentin visuaalista esittämisen kautta tapahtuvaa merkitysten muodostumista käsitellään tutkimuksessa

vain vähän, vaikka linnasta aikojen saatossa otetut valokuvat ovat erittäin tärkeä osa sen kerrontaa ja merkitysten muodostumisen prosessia. Länsipäädyn alati toistuvat kuvat ovat onneksi mukana tässä tutkimuksessa; kaikista matkailuesitteistä tutusta linnan länsipäädystä on tullut lukuisien turkulaisten yritysten ja myös turkulaisuuden logo. Toinen tutkimuksen viittaus visuaaliseen kerrontaan on julkaisun kannessa oleva mielenkiintoinen valokuva linnasta sataman ja sen suuren parkkialueen karussa syleilyssä. Siinä linna on ilmi selvästi esitetty totutusta poikkeavalla tavalla eli kerrottu toisin.

Tutkimus jakautuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä esitellään teorioita, joiden kautta linnan tilan kerrontaa tulkitaan. Toisessa osassa selvitetään tiivistetysti muiden tutkimuksiin perustuen linnan historiaa. Samalla analysoidaan tilojen kertomista tekstein, tutkimuksiin, korjauksiin ja restauroinnein. Kolmannessa osassa keskitytään linnan kerrontaan nykypäivänä muun muassa opastetuilla kierroksilla ja matkailuesitteissä.

Aluksi Aarnipuu esittelee kiinnostavasti työn lähtökohtia ja teoreettisia "rakennustelineitä" ja erittelee muun muassa kulttuuriperintö-termin etymologiaa. Hän hahmottelee myös 1900-luvun kuluessa määriteltyjä rakennusperinnön strategioita ja prosesseja, joiden avulla menneisyyden tai nykyisyyden jälkiä pyritään säilyttämään. Kiteytettynä (s. 25) "Kulttuuriperintö muodostuu aineellisuuksien ja aineettomuuksien, ajallisten jatkuvuuksien ja katkosten, toden ja fiktion jäsentymisestä merkityksellisiksi kokonaisuuksiksi". Tutkimuksessa kysytään, mitä Turun linna on nykyaikana ja miten sen merkityksiä ja esityksiä uusinnetaan ja käytetään kulttuuriperinnön kontekstissa. Kulttuuriperinnön kerronnan analyysillä Aarnipuu pyrkii ylittämään rakennusperinnöstä käytävät autenttisuus-keskustelut, joka johtavat helposti kritiikittömään aidon ja epäaidon osoitteluun. 'Aitous' on hänen mukaansa kerronnallisesti konstruoitu totuus, aivan kuten linnan vuosisatainen 'samuus'. Tutkimuksessa lähestytään linnaa monesta erilaisesta, toisiaan täydentävästä näkökulmasta. Siinä käytetään muun muassa Paul Ricoeurin kolmivaiheisen mimesiksen mallia ja Robert de Beaugranden teoriaa tiedon organisoinnista (kehys-skeema-suunnitelma-skripti).¹

Toinen osa koostuu linnan valikoidusta historiasta eli synteesinomaisesta historian kerronnasta koko sen olemassaolon ajalta. Aarnipuu referoi historioitsijoiden ja arkeologien tulkintoja linnan

¹ Ks. Paul Ricoeur, *Time and Narrative*, University of Chicago Press: Chicago, IL 1990; ja Robert de Beaugrande, *Text, Discourse, Process. Toward a Multidisciplinary Science of Texts*, Longman: London 1980.

rakennushistoriasta ja nostaa esiin joitakin painettuja lähteitä koskien linnan restaurointitoimintaa ja sen kerrontaa rakennusmonumenttina. Selvyyden vuoksi on korostettava, että kyseessä ei ole historiantutkimus, vaan tutkimuksen pääpaino on nykyajassa. Siinä ei pyritä esittämään uutta tietoa linnan historiasta, vaan historioitsijoiden ja arkeologien tuottamat kertomukset ovat samanaikaisesti sekä lähteitä että tutkimuksen kohde.

Linnan historia jaetaan karkeasti kolmeen vaiheeseen: 1. "loistoaikaan" (noin vuosina 1300–1600), jolloin linna "rakentui", 2. "rappioaikaan" (noin vuosina 1600–1900), jolloin linna Aarnipuun mukaan "raunioitui" ja 3. "avautumisen" aikaan (noin vuonna 1900 ja siitä eteenpäin), jolloin linnasta tehtiin moderni monumentti. Sen paremmin tätä karkeaa jaottelua kuin tähän tutkimukseen koottua synteisiä linnan historiasta ei mielestäni tulisi tarkastella 'todellisena' kuvauksena linnasta ja sen historiasta, vaan kerronnallisena kaavana tai esityksenä siitä, miten linnan historia voidaan äärimmilleen pelkistettynä aikaisempien tutkimusten perusteella tulkita.

Päähuomio linnan historian kerronnassa on usein linnan varhaisvaiheissa ja sen "loistoajassa" 1550 ja 1560 -luvuilla. Tutkimuksessa muistutetaan, että Juhana-herttuan ja hänen puolalaisen puolisonsa hovi, joka toistuvasti saa erittäin suuren merkityksen linnan yleisesityksissä, kesti todellisuudessa vain noin 8 kuukautta. Aikajanelle asetettuna muistetun ja ei-muistetun epäsuhta korostuu; Turun linnan kerronta keskittyy yleensä ainoastaan varsin lyhyeen ja valikoituun aikakauteen linnan historiassa. Toisaalta linnan historiaa esitellään linnassa pienoismallein kasvun ja kehityksen kertomuksena sen rakentamisen alusta 1500-luvun loppupuolelle ja edelleen vuonna 1961. Niiden välillä oleva aikakausi on jätetty kokonaan kertomatta. Aarnipuu on koonnut tietoja koskien myös 1700- ja 1800-lukujen "unohdettua aikakautta" eli ajalta, jota hän nimittää linnan "rappioajaksi". Tämän linnan historiassa vähemmän tunnetun aikakauden esittely on tutkimuksessa erityisen kiinnostavaa. Rappeutumisen kerrontaa esitellään lähinnä Erik Lennqvistin ja Zachris Topeliuksen kirjoituksissa. Jälkimmäinen käytti edellisen kuvausta apunaan muun muassa kuuluisassa kertomuksessaan Turun linnan tonttu-ukosta. Tulevaisuuteen suuntaavasta tonttu-ukon kertomuksesta (1849) alkoi vähitellen linnan "monumentalisoitumisen aika". Tonttu-ukon tarinassa linna saa tärkeän roolin Suomen kansan tulevaisuuden vertauskuvana.

Tutkimuksen kiinnostavaa antia ovat pienet huomiot ja poiminnat linnaan liittyvistä kokemuksista, kuten J. W. Lilljan kuvaukset vuodelta 1865 linnan silloisesta ääniympäristöstä: vankien kahleista, sotaväen iltasoitoista ja rummuista, hevosista ja rattaista. Kerronnallinen ketju jatkui

Topeliukselta Lilljalle tonttu-ukon muodossa. Aivan kuten Topelius, myös Lillja ja hänen seuraajansa ovat esitelleet tontun kautta näkemyksiään Turun linnan korjaustarpeesta ja tulevaisuudesta. Tämä kerronnallisten elementtien toistumisen osoittaminen tarinasta ja vuosikymmenestä toiseen on yksi Aarnipuun väitöskirjan keskeisiä ansioita. Ansiokasta on myös se, että tutkimuksessa tuodaan esiin vähän tunnettuja linnaan liittyviä kertomuksia, kuten linnassa 1860 ja 1870-luvuilla asuneen keräilijän Adolf Lindmanin pojan Valdemar Lindmanin muistelmia. Samalla Aarnipuu liittyy tekstien analyysiin myös tilan kokemisen ulottuvuuden.

Linnan ensimmäisiä restaurointiyrityksiä 1800-luvun lopussa käsittelevässä luvussa tutkimus tulee varsin lähelle historiankirjoitusta. Aarnipuu analysoi joitakin linnan restauroinnin valmisteluun liittyneitä tekstejä, kuten turkulaisen Ernst Rönnbäckin ehdotusta Turun linnan korjaamiseksi. Ilman historiallista kontekstualisointia ja taustatietoja sinänsä ansiokkaat tekstianalyysit jäävät kuitenkin viitteellisiksi ja saattavat jopa vääristyä. (Tekstistä saa esimerkiksi sen käsityksen, että arkkitehti Jac. Ahrenberg olisi yksin valmistellut tutkimukset ja korjaukset Suomen kahdeksaan linnaan. Näin ei kuitenkaan ollut.) Tarkasta aikaisempien tutkimusten lähiluvusta huolimatta tilkkutäkkimäinen yhdistelmä eri lähteitä johtaa siihen, että kuva 1800-luvun restaurointiajattelusta liikkuu pintatasolla. Samalla on kuitenkin muistettava, että Aarnipuu esittää kokonaisnäkemyksen, mikä sinänsä palvelee hyvin linnasta kiinnostuneita lukijoita. Koska väitöskirjassa toistetaan muiden tutkijoiden tulkintoja, se samalla myös vahvistaa tiettyjä linnaan liitettyjä käsityksiä ja luo yhden mahdollisen kertomuksen linnan historiasta ja sen merkityksistä. Virhetulkintojen vaara on kuitenkin varsin suuri tämäntapaisessa kerronnassa.

Erityisen kiinnostavaa tutkimuksessa on sodanjälkeisen restauroinnin (tai entistämisen) vaiheiden selvittäminen, koska juuri silloin linnan nykyinen sisältö luotiin. Vuosina 1944–1961 rakennettiin päälinna sellaiseksi moderniksi monumentiksi ja nähtävyydeksi, mikä se nykyisinkin on. Sisätilojen rakentamisessa ja järjestämisessä oli otettava huomioon muun muassa sujuvan vierailun mahdollistanut kiertokäynti, kaupungin edustustilat sekä uudenaikainen lvi-tekniikka. Esilinna "korjattiin" (Aarnipuu käyttää tätä termiä) vuosien 1975 ja 1993 välillä. Olisi ollut kiinnostavaa lukea terminologian muutoksista sodanjälkeisinä vuosina, mutta nyt käytettyjen termien vaihtelu (restaurointi, korjaus, entistäminen ja niin edelleen) ilmenee ainoastaan referoiduista aikalaisteksteistä. Tämä olisi kuitenkin vaatinut tarkempaa kontekstualisointia rakennussuojelun alati

muuttuviin periaatteisiin, ja se ei ollut tämän tutkimuksen tarkoitus. Kuten Aarnipuu toteaa, linnan eri restaurointivaiheet ansaitisivat kukin omat arkistolähteisiin perustuvat tutkimuksensa.

Luvussa "Menneisyyden tulkitseminen restauroimalla" Aarnipuu jakaa linnan huoneet niiden nykyisten nimien perusteella sosiaalisen hierarkian mukaan (s. 112) herttuan ja hovin eli "vallasväen" tiloiksi, "virkamiesten" eli voutien, asemiesten ja tähän luokkaan kuuluvan naisväen tiloiksi ja "rahvaan" tiloiksi. Sosiaalinen yläluokka korostuu restauroiduissa tiloissa verrattuna "rahvaaseen", joka jätettiin sodanjälkeisen tilallisen kerronnan ulkopuolelle. Tosin kaikkia entisiä yläluokan tilojakaan ei liitetty linnan kierrokseen, esimerkiksi niin sanottu 'keskiaikainen kuninkaankamari' jätettiin sen ulkopuolelle. Yläluokan elämän lisäksi linnan monumentaalitiloissa korostuvat myös moraalisen järjestyksen representaatiot eli kirkot ja vankilat. Linnaan sisustetut juhlatilat puolestaan korostavat kiinnittymistä menneisyyden juhlaan ja loistoon, ei arkiseen työhön. Menneisyyden arkisiin taloustiloihin sijoitettiin sodanjälkeisissä restauroinneissa muun muassa lämmitystekniikkaa. Toinen Aarnipuun tekemä tilallinen jaottelu koskee aikakausien representaatioita ("keskiaika", "renessanssi" ja "moderni") (s. 118–119). Tämä linnan tilalliseen kerrontaan liittyvä anakronistinen moniaikaisuus, eli kaikkien edellä mainittujen aikakausien rinnakkaisuus, oli tietoinen valinta sodanjälkeisen restauroinnin yhteydessä. Vaikka betonia käytettiin linnan tilojen, muun muassa holvien, rakentamisessa runsaasti, uudenaikaiset materiaalit peitettiin näkyvistä. Antiikkilasilla pyrittiin puolestaan häivyttämään ikkunoista avautuvaa karua satamamaisemaa.

Työn kolmannessa osassa "Kerrotut tilat", joka on työn nykyajan kerronnallisuuteen liittyvä pääosa, analysoidaan muun muassa keskiaikaiseen linnaan liittyviä odotuksia, kokemuksia ja linnassa toimimisen koodeja kävijöiden kannalta. Lisäksi siinä analysoidaan linnan opastamista ja opastettuja kierroksia. Opastetuilla kierroksilla korostuu Juhana-herttuan ja Katariina Jagellonian lyhyt mutta merkittävä kausi; se muodostaa kiintopisteen, jonka kautta linnan vaiheita ja tiloja kerrotaan ajassa eteen- ja taaksepäin. Kaikille keskiajan popularisoimisesta, kulttuuriperintömatkailusta tai museologiasta kiinnostuneille tutkimuksessa esitetty Turun linnan tilallisen ja ajallisen kokemisen sekä juonentamisen analyysi on varsin valaisevaa luettavaa. Yhdyn täysin siinä esitettyyn toiveeseen, että linnaa kerrottaisiin myös niiden aikakausien, henkilöiden ja tapahtumien kautta, jotka on jätetty nykyisistä vallitsevista kertomuksista pois.

Lopuksi tutkimuksessa analysoidaan kaupungin matkailuesitteitä, joissa esiintyy varsinaisia helmiä. Esimerkiksi vuoden 2005 opaskirjassa mainitaan Turun linnan perustetun jo 1200-luvulla, "mikä on verraten eksoottista jopa Keski-Euroopan mittapuulla". 1200-luku on toistunut esitteissä niin, että Turun linna on kerrottu niiden perusteella 800 vuotta vanhaksi. Mainosteksteissä Turun linna esitetään keskiaikaisena linnana, jossa Juhana-herttua, Katariina Jagellonica ja heidän hovinsa juhlivat loisteliaasti. Tähän menneisyyden juhlahumuun myös matkailijaa yritetään houkutella osallistumaan. Keskiaika-brändiä hyödynnetään linnan markkinoinnin lisäksi aktiivisesti myös Turun kaupungin markkinoinnissa, ja niin kuin kaikki brändit, se rakentuu vahvasti mielikuvien ja mielikuvituksen varaan. Kaupungin keskiaikamarkkinoille on houkuteltu osallistujia muun muassa "aidolla" keskiaikaisella miljööllä. Aarnipuun väitöskirjasta voimme oppia myös sen, että Turku on kuin onkin hansakaupunki; se kuuluu vuonna 1980 perustettuun Uuden ajan hansaliittoon. Vuoden 2007 matkailuesitteissä käsiteltiin kulttuuripääkaupungiksi valmistautuvan Turun menneisyyttä entistä dynaamisemmin ja jäsennellymmiin, ja tässäkin kerronnassa Turun linna yhä liitettiin renessanssihovin elämänmenon esittämiseen.

Tutkimuksen lopuksi Aarnipuu esittelee mielenkiintoisen analyysin kulttuuriperintö- ja perinne-diskursseista, perinneteollisuudesta ja muistiorganisaatioiden muistoja kuratoivasta luonteesta. Perinneteollisuudesta on tullut kilpailuvaltti myös taloudellisessa mielessä ja kulttuuriperintöä työstetään houkutteleviksi matkailukohteiksi. UNESCO:n maailmanperintölistalle päässeiden kohteiden voi muun muassa tulkita täyttävän (s. 215) "kohtuulliset elämiskriteerit". Ilmiöön liittyy kuitenkin riskejä, ja Aarnipuun mukaan (s. 216) "pitkälle jalostettu perinnetuote etäännytyy sekä siitä yhteisöstä, jonka perinnettä halutaan representoida, että menneisyydestä, johon kulttuuriperinnön avulla luodaan siltaa." Perinneteollisuuden tuotteistamisprosesseissa niin historialliset faktat kuin fiktiotkin ovat vaarassa virtaviivaistua ja kadottaa yhteyden alkuperäänsä. Vaikka sinänsä on kannatettavaa, että muistiorganisaatiot, yliopistot ja tieteelliset seurukset osallistuvat esimerkiksi keskiaikakarnevaaleihin välittämällä tieteellistä tietoa keskiajasta, samalla ne myös osallistuvat keskiajan tuotteistamiseen ja kaupallistamiseen. Tutkimuksessa esitetään hyvä kysymys: jos perinne tai perintö nähdään ensisijaisesti taloudellisena resurssina ja kulutustuotteena, onko se vaarassa kulua loppuun? Nykypäivänä rakennusperintöä täytyy puolustaa ajan

aiheuttaman kulumisen ja ilkeilytekijöiden lisäksi myös niiltä, joiden päämääränä on ainoastaan viihteellinen tai kaupallinen hyöty.

Tutkimuksessa ei kaikin osin määritellä siinä käytettyjä käsitteitä kovinkaan selkeästi. Esimerkiksi Museoviraston määritelmät restauroinnin, entistämisen ja korjauksen käsitteiksi esitellään työn puolivälissä, mutta itse tekstissä niitä, kuten joitakin muitakin käsitteitä, käytetään hieman epämääräisesti. Lisäksi tekstiin on valitettavasti eksynyt joitakin vuosilukuvirheitä ja virhetulkintoja (esimerkiksi Gustaf Nyströmin kuuluisassa kirjeessä vuodelta 1903 ei suoraan kritisoida Ahrenbergin restaurointisuunnitelmaa). Monitieteinen tutkimus on aina haastavaa, eikä siinä ole tässäkään työssä täysin onnistuttu. Kun liikutaan usean tieteenalan välimaastossa, tutkijalle vähemmän tuttujen tieteenalojen diskurssien ja taustojen tunteminen jää usein ulkokohtaiseksi. Kriittisenä huomiona on myös todettava, että ajoittain haastatteluaineiston tarkkaakin tarkemmat transkriptiot vaikuttavat hieman tarpeettomilta.

Petja Aarnipuun väitöskirja on ensimmäinen Turun linnan kerrontaa ja esittämistä analysoiva tieteellinen tutkimus. Se inspiroi pohtimaan kulttuuriperinnön rakentumisen, kerronnan ja esittämisen problematiikkaa laajemminkin. Lisääntyvän kulttuurimatkailemisen ja menneisyyden tuotteistamisen myötä aihe käy yhä polttavammaksi.

Rakennusmuistomerkkien avulla muistutetaan yleensä menneisyyden valikoidusta loistoajasta. Kulttuuriperinnön kerronta ja tilallinen kerronta ylipäättään on myös vallankäyttöä. Kuten Aarnipuu toteaa (s. 222): "Ne, jotka hallitsevat monumentaalista tilaa, saavat päättää, millaisesta historiasta tulee yhteistä kulttuuriperintöä ja miten sitä välitetään tuleville sukupolville." Turun linna voi muistuttaa myös vähemmän loistokkaista ajoista ja anonyymeiksi jääneiden ihmisten elämästä, kuten linnan uudet opastetut kierrokset tekevätkin. Linna on avoin uusille ja alati muuttuville kertomuksille. Sen voi kertoa monin tavoin toisin.

Anna Ripatti, FM

Taiteiden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto

anna.ripatti[at]helsinki.fi